

ČÁST 1 - REVOLUČNÍ ROK 1989

Kapitola 1

Rozlamování komunistické struktury

Pracovat na otevírání uzavřených společností jsem začal zhruba před deseti lety. Byl jsem tehdy úspěšným ředitelem mezinárodního investičního fondu a vydělával jsem více peněz, než jsem mohl spotřebovat. Začal jsem uvažovat, co s nimi. Zamlouvala se mi myšlenka založit nadaci, protože jsem vždy cítil, že můžeme-li si to dovolit, měli bychom dělat něco pro druhé. Byl jsem přesvědčený egoista, avšak sledovat pouze svůj vlastní zájem se zdálo mému poměrně ambicióznímu já příliš omezeným. Mám-li mluvit pravdu, od dětství jsem v sobě nosil silně mesianistické představy a cítil jsem, že je musím kontrolovat, nemám-li skončit v blázinci. Jakmile jsem se však domohl úspěchu, přál jsem si popustit těmto představám uzdu, pokud si to mohu dovolit. Když jsem se rozhlížel, kde bych našel nějaký vhodný cíl, dostal jsem se do rozpaků. Nepatřil jsem k žádnému společenství. Jako maďarský žid jsem se nikdy nestal Američanem.

Z Maďarska jsem odešel a moje židovství se neprojevovalo formou nějaké kmenové věrnosti, jež by mne vedla k tomu, abych podporoval Izrael. Naopak, byl jsem hrdý na to, že jsem v menšině, že jsem outsider, schopný vidět věci z jiného úhlu. Pouze schopnost myslet kriticky a povznést se nad partikulární nazírání mohla vyrovnat nebezpečí a urážky, jimž jsem byl jako maďarský žid vystaven za 2. světové války. Uvědomil jsem si, jak hluboký je můj zájem o koncepci otevřené společnosti, v níž lidé jako já mohou žít svobodně, aniž by byli uštváni k smrti. Proto jsem svou nadaci, jejímž cílem bylo rozvíjet otevřené společnosti a napomáhat k otevírání uzavřených, nazval Open Society Fund.

Měl jsem značné výhrady k charitativní činnosti. Zformovala mne zkušenost nemajetného studenta v Londýně. Šel jsem tehdy na Židovský podpůrný výbor, abych požádal o finanční pomoc, ale tamní lidé mne odmítli a řekli, že nepodporují studenty, pouze mladé začínající obchodníky. Jednou jsem o Vánocích pracoval na železnici jako nosič a zlomil jsem si nohu. Rozhodl jsem se, že to je příležitost dostat z těchto darebáků nějaké peníze. Šel jsem za nimi a řekl jim, že jsem pracoval ilegálně, když jsem si zlomil nohu, a nemám tedy nárok na státní podporu. Nemohli mne odmítnout, ale pěkně mi ztrpčili život. Abych si mohl vyzvednout své peníze, musel jsem se každý týden vyškrábat o berlích do třetího patra. Ve stejné době od nich pobíral podporu i jeden můj přítel. Spolupracoval s nimi; byl ochoten naučit se obchodovat, ale stále ztrácel místo. Mně za nějaký čas další pomoc odmítli. Napsal jsem předsedovi Výboru srdceryvný dopis. Řekl jsem, že nezemřu hlady, ale že mne bolí způsob, jak jeden žid pomáhá druhému v nouzi. Předseda mi nabídl, že mi budou týdenní částku posílat, aniž bych musel chodit do úřadu. Tuto nabídku jsem taktně přijal, i když už jsem měl dávno sádku z nohy pryč a když jsem stopem podnikl výlet do jižní Francie, oznámil jsem jim, že už jejich podporu nepotřebuji.

Z této zkušenosti jsem se naučil mnohému, co mi dobře posloužilo, když jsem měl vlastní nadaci. Pochopil jsem, že úkolem žadatele je dostat z nadace peníze a úkolem nadace je chránit sebe samu. Židovský podpůrný výbor mne sice prozkoumal skrz naskrz, ale nepřišel na to, že čerpám rovněž dávky z Národní podpory. Díky tomu jsem mohl psát s takovým morálním pobouřením předsedovi, i když jsem podváděl. Rovněž jsem přišel na to, že dobročinnost může mít stejně jako jakékoli jiné lidské snažení nezamýšlené důsledky. Paradoxem dobročinnosti je, že z příjemců, jako byl např. můj přítel, dělá pouhé předměty dobročinnosti. Tuto nesnáz lze překonat dvojím způsobem. Buď se stát nadmíru byrokratickým po vzoru Fordovy nadace, anebo nebýt vůbec vidět – poskytovat podpory bez vypisování konkursů a zůstat v anonymitě. Zvolil jsem tuto druhou alternativu.

První velký podnik jsem rozvinul v roce 1979 v Jižní Africe, kde jsem v univerzitě v Kapském městě objevil instituci oddanou ideálu otevřené společnosti. Určil jsem stipendium pro černé studenty, které bylo dostatečně velké, aby mohlo mít vliv na celou univerzitu. Tento model však nefungoval tak dobře, jak jsem doufal, protože univerzita nebyla tak přístupná různým názorům, jak tvrdila, a mými fondy byli podporováni zčásti studenti, kteří tu již byli, a pouze zčásti se z nich nabízela místa studentům novým. Nicméně nezpůsobil ani žádnou škodu.

Začal jsem se skromně angažovat v podpoře lidských práv jako člen Helsinského a Amerického výboru a jako jejich podporovatel. Moje nově utvořená *Nadace pro otevřenou společnost* rovněž nabídla určitý počet stipendií ve Spojených státech disidentským intelektuálům z Východní Evropy a tento program mne přivedl k založení nadace v Maďarsku. Po jisté době však byly problémy s vybíráním kandidátů, protože jsme všechno museli domlouvat ústně, což nebylo nejspravedlivější. Napadlo mne, že by bylo prospěšné ustavit v Maďarsku zvláštní výbor a vypisovat konkurs veřejně. Vešel jsem ve styk s maďarským velvyslancem ve Washingtonu, který kontaktoval svou vládu a k mému velkému úžasu jsem dostal kladnou odpověď.

Když jsem se odebral na jednání do Maďarska, měl jsem k dispozici jednu tajnou zbraň: byli tu

příjemci stipendií z *Nadace pro otevřenou společnost* a toužili mi pomoci. Na straně vlády byl mým partnerem při jednání Ferenc Bárta,* jenž se zabýval zahraničně-ekonomickými vztahy a viděl ve mně expatriovaného obchodníka, kterému by rád prokázal laskavost. Zavedl mne do Maďarské akademie věd a uzavřeli jsme dohodu mezi Akademií a právě založenou Sorosovou nadací v New Yorku (název *Nadace pro otevřenou společnost* byl pokládán za příliš provokativní). Ustavili jsme společný výbor, v němž byli představitelé Akademie a já jako spolupředseda. Zbývajících členy byli liberální maďarští intelektuálové, s nimiž souhlasily obě strany. Obě strany měly právo vetovat rozhodnutí výboru. Rovněž měl být vytvořen nezávislý sekretariát, který by pracoval pod záštitou Akademie.

Při výběru svých společníků jsem měl velké štěstí. Za svého osobního zástupce jsem si zvolil Miklose Vasarhelyiho, který byl tiskovým mluvčím vlády Imre Nagyho v roce 1956 a spolu s Imre Nagym byl souzen a odsouzen. V té době pracoval jako vědecký pracovník v jednom akademickém ústavu a třebaže nemohl být oficiálním členem výboru, jako můj osobní zástupce byl akceptován. Byl váženým politikem neoficiální opozice, současně jej však uznávala i vládní místa. Měl jsem také velice dobrého právníka, Lajose Dornbacha, který byl celé věci plně oddán, a pracovala se mnou i celá řada jiných, kteří záměru nadace rozuměli lépe než já.

Před i po podepsání dohody jsme museli absolvovat pár velice obtížných jednání. Vládní úředníci měli za to, že mají proti sobě příznivě nakloněného emigranta, příslovečného amerického strýčka, jemuž se mohou přizpůsobit a využít jej. Zvláště obtížným problémem se stala otázka nezávislého sekretariátu. Myšlenkou vládních představitelů bylo, že výbor bude rozhodovat, sekretariát bude vést záznamy a rozhodnutí pak bude předávat příslušným výkonným orgánům, aby je provedly. Příslušné výkonné orgány byly přirozeně integrální součástí systému státní bezpečnosti. Záležitost se dostala do kritického bodu. Navštívil jsem Gyorgy Aczela, neoficiálního cara přes maďarskou kulturu a blízkého poradce generálního tajemníka Kádára. Oznamil jsem mu: „*S tím nemůžeme souhlasit: balím..*“ Aczel řekl: „*Doufám, že neodcházíte se špatnými pocity.*“ Odpověděl jsem, že jsem přirozeně rozladěn, když jsem tolik měsíců vyjednával. Byl jsem ve dveřích, když se zeptal: „*A co vlastně potřebujete k tomu, aby nadace začala pracovat?*“ „*Nezávislý sekretariát.*“ „*Uvidím, co by se s tím dalo dělat.*“ Dosáhli jsme kompromisu: mohli jsme mít nezávislý sekretariát, avšak měli tu být též představitelé Akademie a zprávy měli podepisovat jak představitelé Akademie, tak náš sekretariát.

Když jsem mluvil s kandidátem na místo výkonného tajemníka, kterého navrhla Akademie, řekl jsem mu: „*Nebudete mít lehkou práci, protože budete muset sloužit dvěma pánům.*“ „*Jen dvěma?*“ odpověděl, z čehož jsem vyrozuměl, že bude muset podávat zprávy i bezpečnostní službě. Naše pracovní vztahy však byly nakonec dobré. Jeden z členů sekretariátu, kterého jsem sám vybral, ztratil pro svou politickou činnost místo. Oficiální strana protestovala proti tomu, abych jej zaměstnával a prohlašovala, že jeho charakter není bez chyb. Na přechodnou dobu mu však dovolili zůstat. Po roce se stal členem rovnoprávným s oficiálními členy sekretariátu a všichni spolu od té doby přátelsky vycházeli. Nadace oznámila možnost četných dotací včetně otevřené výzvy k projektům, které by byly nezávislé a měly by inovativní ráz. Hledali jsme způsoby, jak převádět dolary na maďarskou měnu. Naším

nejúspěšnějším programem asi bylo obstarávání xeroxů pro veřejné knihovny a akademické instituce za forinty. Forintů jsme pak používali na lokální dotace. Založili jsme stipendia pro spisovatele a badatele zaměřené na společenské vědy, ironií osudu jsme však nesměli dotovat zahraniční obchod, neboť to byl monopol oficiálního výboru, který byl přísně kontrolován bezpečnostní službou. Vedle činnosti Sorosovy nadace pokračovalo udělování stipendií i prostřednictvím *Nadace pro otevřenou společnost* a nijak jsem se s tím netajil. Ministr výchovy, který dozíral na oficiální stipendia, nakonec kapituloval. Dohodli jsme se, že žádosti se budou podávat dvojmo a příspěvky poskytované naším nezávislým výborem pro stipendia budou automaticky schvalovány oficiálním výborem.

Měli jsme štěstí, že propagandistický aparát komunistické strany zakázal jakoukoli publicitu, týkající se činnosti Sorosovy nadace. V souladu s naší dohodou jsme směli inzerovat v novinách a vydávat výroční zprávu, ale to bylo vše. Veřejnost se tedy o naší existenci dozvíдалa pouze postupně a pouze v souvislosti s nějakou akcí, kterou jsme podporovali. Řídili jsme se zásadou podporovat jakoukoli iniciativu, která byla spontánní a nevládní. Dotovali jsme experimentální školy, knihovny, amatérské divadelní společnosti, svaz hráčů na citeru, dobrovolné společenské organizace, umělce a umělecké výstavy stejně jako kulturní a výzkumné projekty. Jméno nadace se vynořovalo na nejneočekávanějších místech. Nadace se stala čímsi mytickým právě proto, že se jí dostávalo tak málo publicity. Pro politicky uvědomělé lidi se stala nástrojem občanské společnosti; pro širší veřejnost byla manou z nebes.

Naši činnost jsme pečlivě organizovali tak, aby programy, jež vláda považovala za konstruktivní, převažovaly nad těmi, na něž mohly úřady pověřené sledováním ideologie hledět podezřívavě. Postoj úřadů byl rozpolcený. Ti, kteří se zabývali ekonomikou, nám obecně přáli; ti, kdo se zabývali kulturou, byli proti nám. Jen zřídka jsme naráželi na zásadní nesouhlas. A pokud se tak přece stalo, pouze nás to tím více pobízelo kupředu. Činit dobro je ušlechtilé, ale bojovat se zlem může být zábavné.

Jeden z těchto konfliktů vznikl na sklonku roku 1987. Generální tajemník Kádár byl zjevně popuzen, když se dočetl o jednom z našich darů v týdeníku, který pravidelně zveřejňoval přidělované příspěvky. Dotace byla určena na historický výzkum, který by mohl na Kádára vrhnout nepříznivé světlo. Týdeník nesměl nadále referovat o našich akcích. Ministr kultury zároveň vydal oběžník zakazující výchovným institucím, aby se obracely na nadaci přímo, bez předběžného jednání s ministerstvem. Proti oběma těmto krokům jsem protestoval a když se mi nedostalo uspokojivé odpovědi, oznámil jsem, že nepojedu do Maďarska, a do doby, než se celá záležitost vyřeší, nebude nadace udělovat žádné nové příspěvky. V říjnu 1987 se zhroutil trh s cennými papíry a jeden reportér z maďarského rozhlasu se mnou vedl telefonické interview, v němž se mne ptal, zda uzavírám nadaci, protože jsem přišel o majetek. Vysvětlil jsem mu důvody, proč odmítám přijet do Maďarska. Řekl jsem, že je to nedorozumění, které se jistě brzy vyjasní. Rozhovor byl vysílán a úřady se dostaly do rozpaků. Vyhrál jsem a navštívil Maďarsko; když jsem však jednal s premiérem, vedoucí oddělení pro propagandu pan Bérec osobně zakázal jakékoli interview se mnou. Tento zákaz do týdne padl, když moskevská televize informovala o mém setkání s prezidentem Gromykem v Kremlu a v souladu s komunistickou etiketou opakovala tuto zprávu i maďarská

televize. Dobře jsem se bavil.

Během času jsme začali lépe chápat priority. Miklos Va-sarhelyi zvláště zdůrazňoval programy určené mladým lidem. Podporovali jsme celou řadu samosprávných kolejí (fakultní domovy, v nichž studenti zaváděli vlastní vzdělávací programy). Ty se později staly základem Svazu mladých demokratů (FIDESZ), který sehrál velkou úlohu při přechodu k demokracii a je dnes jednou ze dvou hlavních opozičních stran v parlamentě. Někteří mladí vědci ze skupiny, kterou jsme poslali do Oxfordu, se později stali vedoucími osobnostmi FIDESZ.

Není na mně, abych posuzoval společenský a politický význam nadace. Mohu pouze vyslovit subjektivní soud. Dařilo se nám nad všechna má nejsmělejší očekávání. Nadace se stala účinnou, hladce fungující organizací, která překypovala duchem. Po úvodním období, kdy se teprve rozbíhala, jsem na ni ani nemusel vynakládat mnoho času: všechno šlo samo. Bylo radost rozhodovat, když jsem věděl, že tato rozhodnutí budou provedena. A ještě větší potěšení bylo, když jsem zjistil, že nadace pracuje způsobem, o němž jsem sám ani nevěděl. Když jsem jednou letěl z Budapešti do Moskvy, seděl jsem vedle neobyčejně vzdělaného cikána. Byl to etnograf, zabývající se sbíráním cikánských tanců. Když jsem mu řekl, jak se jmenuji, sdělil mi, že cestuje na stipendium naší nadace. Na letišti v Moskvě jsem narazil na osmnáct maďarských ekonomů, kteří jeli do Číny na studijní cestu, kterou sponzorovala nadace. Byl to šťastný den.

Povzbuzen úspěchem maďarské nadace, vysunul jsem tykadla, abych zjistil, zda by i Čína nebyla ochotna zřídit něco podobného. Na jaře 1986 jsem se setkal s Liang Chen-gem, autorem knihy *Syn revoluce*,** těsně před tím, než odjel na návštěvu do Číny. Získal mezi reformátory dobré kontakty a výsledkem bylo, že maďarská nadace pozvala osmnáct čínských ekonomů, aby přijeli a studovali reformní proces v Maďarsku a Jugoslávii. Návštěva byla velice úspěšná, protože ke skutečným kontaktům došlo mimo oficiální kanály a čínští ekonomové hodně pochopili. Setkal jsem se s nimi v Maďarsku a s Čchenem Ji-či, který stál v čele Ústavu pro ekonomickou reformu, jsem projednal pojetí nadace. S Liang Chengem, který se stal mým osobním představitelem, jsem se odebral do Číny a podle maďarského modelu jsem tu ve spojení s ústavem Čchena Ji-čiho jako svým partnerem vybudoval nadaci. Pao Tung, hlavní tajemník Čao Cjanga, generálního tajemníka komunistické strany, přemohl úředního šimla a na místě nadaci schválil.

Pao Tung i nadace se však dostali do nesnází, když se Paovi političtí nepřátelé pokusili využít nadace k útoku proti němu. Připravili důkladný materiál, v němž byl označen za agenta CIA a antikomunistického spiklence. Pao Tung přešel do protiútoka a předložil obsáhlou informaci o jiných mých nadacích, aby dokázal mou poctivost. To nebylo obtížné, neboť se svými úmysly jsem se nikdy netajil a v roce 1987 jsem založil nadaci i v Moskvě. Sám Gromyko stvrdil její schválení, když mne oficiálně přijal v Kremlu. Přesto však nějaká vysoká stranická rada rozhodla, že nadace musí být zrušena a že mi mají být vráceny peníze. Musel osobně zasáhnout Čao Cjang, aby toto rozhodnutí bylo zrušeno. Dohodl se s Čchenem Ji-či, že rezignuje na své místo spolupředsedy, a naší hostitelskou organizací se stalo Mezinárodní středisko kulturní výměny, jehož předseda, jak se ukázalo, byl vysokým úředníkem bezpečnostní služby.

O těchto zákulisních manévrech jsem nebyl plně informován, ale nebyl jsem spokojen se způsobem, jímž nadace pracovala. Ztrpčoval jsem život nešťastnému Čchenovi Ji-či, protože jsem mu vyčítal, že příliš mnoho peněz vynakládá na svůj ústav, a byl jsem natolik naivní, že jsem byl rád, když se vzdal kontroly. Nadace však s novým řízením nefungovala lépe.

Byl jsem konsternován, když jsem byl navštívit jeden z našich projektů: putovní knihovnu, kterou řídili pionýři. Bylo to naprosto formální: děti v uniformách, upjatí vychovatelé, nesmyslné projevy a děti tvořící *tableau vivant*, které mělo znázornit používání knihovny. A co bylo nejhorší, sekretářce nadace se tento výjev tak líbil, že měla slzy v očích.

K mému sluchu začaly docházet některé nepříznivé poznámky od lidí, kteří jednali s nadací. Nakonec mi jeden Číňan, který od ní dostával podporu, řekl, že nadaci řídí bezpečnostní služba. Brzy na to byl Čao Cjang zbaven moci a já jsem toho využil jako záminky k tomu, abych svou činnost v Číně přerušil.

Po tvrdém zákroku na náměstí Tchien-an-men zaujímala nadace přední místo v obviněních proti Čao Cjangovi a Pao Tungovi. Čaovi vytýkali tři věci: „buržoazní uchylkářství“, protože byl příliš mírný ke studentům, prozrazování státního tajemství, protože Gorbačovovi řekl, že Teng Siao-pching stále vládne rozhodující mocí, a konečně zrada, protože dovolil činnost nadace. Zrada je vždy obvinění nejzávažnější. Když jsem se o tom dozvěděl od Čchena Ji-čiho, jemuž se podařilo z Číny uprchnout,*** napsal jsem Teng Siao-pchingovi dopis, v němž jsem mu navrhl, že přijedu do Číny anebo mu podám jakékoli potřebné informace, abych očistil své jméno. Napsal jsem mu mimo jiné toto:

V prvním roce (1986-87) obdržela čínská nadace více než 200 žádostí o podporu a udělila celkem 40 grantů. V druhém roce (1987-88) obdržela čínská nadace více než 2 000 žádostí a udělila celkem 209 grantů. Všechny granty byly veřejně oznámeny ve výročních zprávách Čínské nadace. Domnívám se, že každému, kdo se seznámí s granty poskytnutými čínskou nadací, bude jasné, že se v žádném případě nejedná o podporu podvatné činnosti. Naopak uvidí, že tyto granty byly plně v souladu s veřejně vyhlášenými cíli nadace. Ti, kdo spolupracovali s čínskou nadací, činili tak v dobré víře, že slouží zájmům čínského lidu a že se účastní činnosti schválené Čínskou vládou.

Dovídám se, že v Číně kolují pověsti, že jsem ve spojení s CIA nebo s nějakou jinou podobnou vládní agenturou. Tyto pověsti nejsou pravdivé. Prostředky, které jsem poskytl čínské nadaci a ostatním nadacím, které jsem založil, jsou výhradně moje vlastní. Moje finanční poměry lze lehce zkontrolovat. Dosáhl jsem velkého úspěchu v ekonomickém systému, který umožňuje nashromáždit značné bohatství, a jsem připraven pomoci čínské vládě s reformou ekonomiky, aby se stala zdrojem bohatství pro celou zemi.

Pro tentokrát jsem svou podporu čínské nadaci pozastavil. Jsem nicméně ochoten ji obnovit. Naznačí-li Čínská vláda přání uskutečňovat politiku ekonomické reformy a otevřenosti, a bude-li deklarovat, že ti, kdo budou spolupracovat s čínskou nadací, nebudou kvůli tomu trpět žádné příkoří, budu ochoten znovu začít poskytovat podporu pro činnost nadace. Nic mi nebude milejší než moci znovu navázat přátelství a produktivní spolupráci s vaší vládou.

Můj dopis byl vytištěn v Přehledu stranických dokumentů, který měl širokou publicitu, což naznačovalo, že obvinění padlo. To vše byla velice nepříjemná zkušenost.

Když jsem se podíval nazpět, uvědomil jsem si, že založení nadace v Číně byla chyba. Čína nebyla pro něco takového připravena, protože tu nebyla nezávislá či disidentská inteligence. Lidé, o které se nadace opírala, byli členové stranické frakce. Nemohli být ke mně naprosto otevření a upřímní, protože především byli zavázáni své frakci. Nadace se nemohla stát institucí občanské společnosti, protože občanská společnost tu ještě fakticky neexistovala. Bylo by bývalo lepší, kdybych poskytl dotaci přímo ústavu Čchena Ji-čih, který potřeboval podporu.

Po revoltě z roku 1989 se podmínky změnily. Před masakrem na náměstí Tchien-an-men musel kdokoli, kdo si přál změnit společnost, působit uvnitř strany. Pro disidenty, nezávislou inteligenci tu bylo málo prostoru, protože společnost byla naprosto podřízena straně a nemohla je tolerovat. Po masakru však strana ztratila důvěru lidí. Ti, kdo byli ze strany vyloučeni anebo přišli o svá místa, budou moci přežít, protože společnost je bude podporovat. To bude počátek nezávislé disidentské inteligence.

Díváme-li se z této perspektivy, byla čínská revolta z roku 1989 ekvivalentem maďarské revoluce z roku 1956. Doufám, že doba, během níž vydá své plody, nebude tak dlouhá, jako tomu bylo v Maďarsku. Maďarsko bylo uzavřeno před vnějším světem, zatímco Čína zůstává otevřená. S telefaxy a cizinci všude kolem již nebude možné obnovit onu přísnou kontrolu myšlení, která tu vládla dřív. Čína se stala příliš závislou na zahraničním obchodě a zahraničních investicích, než aby se mohla vrátit k uzavřené společnosti. Stoupenci tvrdé linie nemohou nadlouho obstát.

Krátce po čínském dobrodružství jsem ustavil nadaci v Polsku. *Nadace pro otevřenou společnost* měla v Oxfordu pod vedením Dr. Zbigniewa Pelczynského velice úspěšný program udílení stipendií pro polské studenty a pozvání pro hostující profesory a vedle toho podporovala i jiné záležitosti týkající se Polska. Pelczynski, jenž pravidelně navštěvoval Maďarsko, mne přesvědčil, abych zkusil své štěstí i v Polsku samém.

Myslel jsem si, že to bude snadné: Pelczynski byl ochoten vyjednávat s vládou a já jsem měl vlastní kontakty s občanskou společností. Ale tímto způsobem to nešlo. Polští přátelé trvali na tom, aby nadace byla naprosto nezávislá na vládě a já jejich přání respektoval. Nadace byla založena, ale nemohla pracovat: nemohla dokonce najít ani místo pro své kanceláře. Členové rady sice docházeli na schůze, ale výsledky byly nepatrné. Ve výboru rovněž vládla hluboká neshoda o tom, jakým směrem má nadace působit. Někteří členové chtěli, aby se soustředila na akademickou činnost, jiní měli na mysli širší úlohu. Protože neměla jasný směr, nepodařilo se nadaci, aby se ustavila jako nástroj občanské společnosti.

Tento problém jsem si uvědomoval, ale neměl jsem čas ani energii na to, abych se jím zabýval. Když se k moci dostala Solidarita, požádal jsem výbor, aby odstoupil a předal nadaci do rukou nového týmu v čele se Zbigniewem Bujakem, bývalým vůdcem Solidarity ve Varšavě, který ji, jak jsem doufal, měl konečně rozběhnout.

Varšavu jsem navštěvoval jen příležitostně, na jeden či dva dny. I tak se mi téměř okamžitě podařilo navázat úzký osobní kontakt s hlavním Wałęsovým poradcem Bronislawem Geremkem. Rovněž mne přijal prezident generál Jaruzelski a dal nadaci své požehnání. Měli jsme spolu velice zajímavý rozhovor. Navrhl jsem mu, aby zahájil jednání se Solidaritou. Řekl, že je ochoten mluvit prakticky s kýmkoli a že se také prostřednictvím církve vskutku snažil dialog navázat; avšak vůdci Solidarity jsou prý zrádci, kteří přiměli západní mocnosti, aby uvalily hospodářské sankce na Polsko, a proto s nimi nechce nic mít. Řekl jsem mu, že jsem se setkal s Geremkem a ten že se staví velice kladně k dosažení nějakého kompromisu právě proto, že ekonomika je v tak špatném stavu a lidé jsou nespokojení. Jaruzelski věděl o Geremkovi mnohem víc než já. „Změnil své náboženství, když už byl dospělý: to nemohl udělat z přesvědčení“, říkal. „Já jsem také změnil své názory, ale udělal jsem to v mládí.“ Řekl jsem mu, že je chyba, je-li takto silně ovlivňován svými osobními city, protože by mu to mohlo bránit v dosažení kompromisu. V demokracii je možné vládnout s méně než padesáti procenty hlasů, avšak není-li demokracie, je třeba mít za sebou všechno obyvatelstvo. A to bez Solidarity není možné. Řekl jsem mu, že Solidarita bude nesmírně riskovat, vstoupí-li do jednání, protože každý ekonomický program bude zahrnovat striktní redukci těžkého průmyslu, což poškodí dělníky, kteří jsou základem Solidarity. Přesto však jsou ochotni chopit se příležitosti, protože jim jde o budoucnost Polska jako země. Moje tvrzení, týkající se politického rizika, jemuž by se Solidarita vystavovala, hluboce na Jaruzelského zapůsobilo, neboť, jak jsem se později dozvěděl, opakoval je následujícího dne na zasedání politbyra.

Moje nadace byla nazvána po Stefanu Batorym, maďarském šlechtici, který se stal polským králem a ve válce porazil Rusy. Na zpáteční cestě mi tlumočnick reprodukoval slavný výrok Stefana Batoryho: „Pro Poláky můžete udělat hodně, ale ne s nimi.“ Cítil jsem, že nadace byla pojmenována příhodně.

Poznámky:

* Nyní prezident Ústřední banky.

** Naklad. Alfred A. Knopf, Inc., 1983.

*** Čchen Ji-Či vyložil historii nadace v rozhovoru s Lu Kengem dne 1. října 1989 v Paříži: Čchen Ji-či odhaluje spiknutí, jimi byl svržen Čao Cjang – úplné vylíčení případu Soros. Pchaising č. 203, I. listopadu 1989.

Z anglického originálu “Underwriting Democracy: Encouraging Free Enterprise and Democratic Reform Among the Soviets and in Eastern Europe”, vydaného v roce 1991 nakladatelstvím Free Press, přeložil Miroslav Petříček a Ivan Chvatík. Český překlad po názvem “Směnka na demokracii: Vzestup a pád sovětského systému” vydalo v roce 1991 nakladatelství Prostor, Praha ISBN 80-85190-11-7.